

קורס אומנויות הקרקס לתלמידים מחוננים - למה ומדוע?

מאת: גלי נצר

בשנים האחרונות במרכזי העשרה למחוננים במקומות שונים ברחבי הארץ מתקיימים קורסים אשר בהם לומדים התלמידים חלק מאומנויות הקרקס. אנסה לתאר את הרעיונות המרכזיים שאני מוצא כמועילים בלימוד קורס זה ואת המשמעויות הרלוונטיות לתלמידים מחוננים.

קצת היסטוריה

השימוש בג'אגלינג מתועד לראשונה במצריים העתיקה בשנים 1981-1994 לפנה"ס, עדות שנלמדה מתוך ציורי קיר בשבט בני חסן. בממצאים מהמאה ה-5 לפנה"ס נראו להטוטנים מצוירים על כדי חרס ביוון. מתוך התלמוד הבבלי ידוע שרבי שמעון בן גמליאל שיחק עם שמונה לפידים בוערים הנזרקים לאויר ונתפסים. הוכחות לקיומה של האומנות בעבר הרחוק נמצאו על פני כל רחבי תבל: הודו, יפן, סין, דרום – מזרח אסיה, אירן, טיבט ודרום אמריקה. החפצים בהם השתמשו במקומות השונים הם כדורים (שעשויים מחומרים שונים בהתאם לתקופה ולאזור), אגוזים, פירות, לפידים, חרבות, צלחות, מקלות ועוד.

הקרקסים התקיימו לפני המצאת הקולנוע, הטלוויזיה, הרדיו וגני החיות. הם התקיימו עוד כאשר התחברה המודרנית לא התפתחה והתיאטראות, אולמות הקונצרטים ותחרויות הספורט המקצועיות היו רק בערים הגדולות. עבור תושבי מרבית הכפרים והעיירות, הביקור השנתי של הקרקס הנוודד היה אחד מאמצעי הבידור הבודדים, אם לא היחיד. הגעת הקרקס הייתה מעין פסטיבל.

אומנות הקרקס, למה הכוונה?

אני מניח שלכל אחד מאיתנו יש איזו מחשבה או זיכרון שקשור לקרקס או חוויה מביקור בקרקס. מדובר במופע בידור המשלב יכולות גופניות ותנועתיות ושימוש בהומור. אז כמו שאתם זוכרים, מגיעים לאולם, הקהל יושב ביציעים ועל הבמה (במרכז האולם או האוהל) מופיעים אמני הקרקס. בד"כ האמנים מציגים את כישוריהם הגופניים / תנועתיים בתחומים השונים: אקרובטיקה על הרצפה (אקרובאלאנס) בד"כ ע"י מספר מציגים, או באויר: טרפז, טיפוס על חבל (טישיו), שיווי משקל על חבל, חד אופן, אופניים, הליכה על קביים, איזון על רולה-בולה או טיפוס על סולם שלא מחובר לכלום, קפיצות מרהיבות על טרמפולינה, הופעות של ליצנים ולעיתים ביצוע קסמים. ביצוע של מופעים נוספים בהחלט יכולים להיות חלק ממופע הקרקס ולמעשה יש מקום ליצירתיות וביצועים מקוריים ושילוב של מספר מיומנויות כמו נגינה על כינור תוך כדי רכיבה על חד-אופן על חבל מתוח בגבהים. בעבר חלק בלתי נפרד ממופעי הקרקס כלל שימוש בחיות מאולפות, היום חלק זה נעלם כמעט לחלוטין.

שני תחומים מרכזיים ומובחנים באומנויות הקרקס הם הלהטוטנות: ג'אגלינג ושיווי המשקל. בעבר השימוש במינוח ג'אגלינג התייחס לזריקה באויר ותפיסה של חפצים (יותרחפצים ממספר הידיים, למשל שלושה כדורים) וביצוע תרגילים שונים בעזרת החפצים. כיום השימוש במינוח ג'אגלינג מתייחס לשימוש במגוון אביזרים שהעיקרון המנחה הוא לאו דווקא זריקה ותפיסה של האביזרים אלא שליטה וביצוע תרגילים בעזרת האביזרים.

על הלמידה בקורס:

למעשה, כשהתלמידים מגיעים לקורס בו הם לומדים אומנויות הקרקס, הם מגיעים לאזור של למידה חדשה. בד"כ הם לא מכירים את התחום, ואם כן אז רק מצפייה. במהלך הקורס בהתאם לגיל התלמידים, משך הקורס (סמסטרילי או שנתי) וסוג הקורס (מתחילים או מתקדמים) לומדים התלמידים שימוש באביזרי ומיומנויות קרקס שונים באופן הדרגתי. הכוונה היא שעם ההתקדמות בקורס יש למידה של יותר יכולות ומיומנויות בשימוש באביזר מסוים ובמקביל מתווספים למידה והפעלה של אביזרים נוספים ומיומנויות נוספות.

אם ככה, מה לומדים? בעיקר שני תחומים:

1. גיאולוגי, להטוטנות: למעשה מדובר בשימוש במספר אביזרי משחק ביניהם: כדורים, מקלות (דוויל סטיק'ס, פלאואר סטיק'ס), סרטים (פויז), צלחת סינית, דיאבולו (יו-יו סיני), קלאביס (אלות) ועוד.
2. שיווי משקל: ישנם מספר אביזרים או מיומנויות שעצם השימוש בהם דורש הגעה לשיווי משקל ופיתוחו: הליכה על קביים, איזון על רולה בולה, רכיבה על חד אופן, הליכה על חבל מתוח ועוד.

מאחר ומדובר בלמידה חווייתית שמתבצעת תוך כדי תרגול גופני – תנועתי, ישנן השפעות משמעותיות על התלמיד אשר מתרחבות ככל שמתרחב התרגול והשימוש באביזרים השונים. בהתאם לתיאוריות מתחומי הפסיכולוגיה והטיפול בהבעה ויצירה, ככל שיהיו שינויים והתפתחויות במימדים ותפקודים גופניים ותנועתיים, כך תתרחש התקדמות והתפתחות במימדים רגשיים ונפשיים. בין המרכיבים שמתפתחים ע"י תרגול, שימוש ומשחק באביזרים: ויסות כח, תאום עין יד, קואורדינציה, מוטוריקה גסה, מוטוריקה עדינה, פעילות אירובית, תכנון תנועה, קצב, שיווי משקל, מיצב הגוף, התארגנות במרחב, תחושת עומק, איזון שני צידי הגוף, קשרים עצביים במח, הגדלת הרפרטואר התנועתי, גמישות של איברים ומפרקים, מודעות גופנית, ריכוז, מיקוד, חלוקת קשב, ביצוע מספר מטלות במקביל, משחק אישי – חברתי, יצירתיות, שינוי עמדות ועוד.

ועכשיו לעניין המחווננים

התלמידים אינם רואים מוזרות בכך שהם נדרשים ללמוד קורס זה ובדרך כלל בסיום הקורס כשאני מבקש התייחסות ומשוב מהתלמידים רובם אומרים ש: "היה כיף". הם נהנים ללמוד קורס שהוא לא בישיבה ולא בלמידה עיונית. מאידך, להורים פחות ברור, בתחילת השנה, למה ילדיהם שמגיעים פעם בשבוע למספר שעות מצומצם צריכים ללמוד קורס כזה. לדעתי, גם ילדים מחווננים, יכולים להפיק תועלת רבה מהתקדמות ושיפור המרכיבים מן הרשימה המפורטת למעלה. ובנוסף, ילדים מחווננים יכולים להפיק תועלת נוספת:

- א. למידה מדורגת, איטית, מתמשכת הכרוכה במאמץ: למרות שרוב התלמידים בסוף הקורס מסכימים שהיה כיף, לרוב הם שוכחים שהיה גם קשה. ללמוד להשתמש באביזרי המשחק, ללמוד לבצע תרגילים חדשים, להבין מה צריך לעשות, לאפשר לגוף ללמוד את זה - כל זה לוקח זמן,

השקעה, התגברות על קשיים ותסכולים. לילדים מחוננים זה לא מובן מאליו שלמידה יכולה להיות קשה. בלימודים בביה"ס בדרך כלל קל להם וגם לימוד של נושאים יותר סובייקטיביים כמו נגינה הם יכולים לחוות כחויית לימוד קלה (אם כי- לא תמיד). לעומת זאת, באמנויות הקרקס כמעט ואין כזה דבר למידה קלה וזו חוויה משמעותית לילדים מחוננים. במפגש עם אם לפני ילדים מחוננים לפני מספר שנים, סיפרה האם, והבת אישרה, שהפעם הראשונה שהיא חוותה קושי בתהליך למידה, ולמדה להתגבר עליו - היה בזמן למידה של גיאגלינג. ב. ההיבט הגופני: לא פעם הילדים המחוננים אינם ניחנים בכישורים תנועתיים-גופניים מפותחים. אני חושב על מספר הסברים לנושא זה:

1. לפעמים קיים פער בהתפתחות הגופנית שיכול להיות בהתאמה למחוננות.
 2. לעיתים ההתפתחות הגופנית – תנועתית תקינה, אך הילד המחונן נמשך לאזורים בהם הוא חווה הצלחות מיידיות, חווה פחות תסכולים, הוא מתקדם בכיוון שקשור לתחום המחוננות שלו ומזניח תחומים בהם הוא חווה קשיים ביניהם תחומים שקשורים בהיבט התנועתי – גופני.
 3. לעיתים עם המחוננות באות לידי ביטוי יתר תכונות נוספות של רגישות, עדינות, חששות ופחדים. תכונות אלו יכולות להרחיק את הילד המחונן מאזורי משחק תחרותיים, אגרסיביים או תוקפניים (למשל בנים שמעדיפים לא לשחק כדורגל) ואז הם נשארים עם עניין רב בתחומי לימוד קוגניטיבי ומתפתחים שם.
- עיסוק במיומנויות מתחום הקרקס יכול לספק מענה ייחודי ומשמעותי לצורכי ההתפתחות של תנועה ושליטה בגוף.
- ג. השקעה והתמדה: תכונה נוספת שלעיתים קרובות נלווית למחוננות היא היכולת להתמיד ולהשקיע. על מנת להתקדם באומנויות הקרקס יש להשקיע ולהתמיד (כמו בכל דבר אחר), אני רואה שדווקא לילדים מחוננים יש נטייה להשקיע ולהתמיד ובכך הם יכולים להגיע להישגים משמעותיים יחסית לתלמידים אחרים.
- ד. ההיבט החברתי: חוויה משמעותית עבור מי שעוסק באומנות שאותה ניתן להציג היא המשוב של הסביבה ליכולותיו וכישוריו. דבר זה לא מובן מאליו אצל ילדים מחוננים בהקשר של יכולות וכישורים תנועתיים - גופניים: שהם יהפכו למרכז תשומת הלב ולא דווקא בחשבון או בהיסטוריה. כך יכול הילד המחונן לזכות בהערכה רבה בתחום שעד היום לא היה ב"רפרטואר" שלו. אני נזכר באם לאחד התלמידים שסיפרה איך הוא הפך למוקד חברתי כתוצאה מכך שבהפסקות בביה"ס הדגים ולימד ילדים אחרים את כישוריו במשחק עם הדיאבולו וכמה משמעותי וחשוב מעמד זה עבורו.

כאמור, אם נסתפק אפילו רק בכמה רכיבים אשר נזכרו למעלה, אני חושב שהאדם שעוסק באומנויות הקרקס ירוויח ויתקדם באופן שספק אם היה מתרחש לולא העיסוק המסוים הזה.

להלן סיכום דברים שנכתבו בשובים של הורים לילדים בקורס אומנויות הקרקס במרכז למחוננים :

אמא של נ.

הקורס היה חווייתי עבור נ. (אמן הגיאלינג) ועבורנו- הצופים בני משפחתו וחבריו. נ. התאמן בבית שעות ארוכות. הוא ערך בפנינו מופעים מאולתרים ועדכן אותנו בהתקדמות שלו משני כדורים לשלושה, מגייגלוג מקדימה אל מאחורי הגב (תוך כדי סיבוב) ועוד כהנה וכהנה. נ. למד שהצלחות דורשות אימון והתמדה, מה שלמחוננים לא תמיד ברור, משום שהחומר בבית הספר נלמד על ידיהם בדרך כלל כבדרך אגב. מאחר והוא עוסק בכדורסל, הנקודה הזו ברורה לו, ובכל זאת יש בכך חיזוק של עיקרון חשוב וערך לחיים. בנוסף, החוויה הפיסית- רגשית שקורס הגיאלינג מעניק שונה מקורסים שמטפחים בעיקר את האגף המנטאלי ופחות את זה המוטורי וזה הישג בפני עצמו. הקורס היווה אתגרת מענגת בין קורסים מענגים (אבל אחרת) נוספים. למחוננים (המכונים חנונים על ידי חבריהם לכיתות האם בבתי הספר) ישנה הזדמנות להציג את עצמם בפני עמיתיהם בדרך שונה ופופולארית יותר והדבר מחזק את מעמדם בכיתה. (כשיגדלו הם יצחקו כל הדרך לגוגל או אלוהים יודע מה, אך בינתיים להיבט זה של פופולאריות או לכל הפחות לא של הירמסות תחת הכותרת "חנון" ישנה חשיבות עליונה).

אמא של א.

גיאלינג תרם לפיתוח הקואורדינציה של א. ולפיתוח סובלנות עד להשגת המטרה (התמדה). חשיבות הקורס היא בכך שהילד לומד להתמודד עם תסכול (ונראה שכולם חוו תסכול בהתחלה).

אמא של נ.

נ. מאוד נהנתה בקורס. זה היה אחד הקורסים החווייתיים ביותר שהיא למדה באורנים והשפיע עליה רבות. ההתנסות בקורס "נפלה", כנראה, על צורך ומוכנות שהיה לה לנושא וההנחיה שלך היתה נעימה ומתאמת, ולכן היא נתרמה ממנו מאוד. נ. עסקה בזה גם בבית, רכשנו מס' אביזרים והיא אף העבירה שיעור בכיתה בנושא זה, שכלל התנסות של חבריה לכיתה, וגרר אחריו תגובות נלהבות! העיסוק בגיאלינג תרם לנ. במס' אופנים : ראשית - התנסות בתחום שכמעט ולא התנסתה בו קודם. שנית, זהו תחום כייפי. בנוסף, יש צורך בפיתוח ושיפור מיומנויות נוספות. קורס זה חשוב שילמד הן במסגרת למחוננים והן במסגרות "רגילות" מהסיבות שכתבתי למעלה, ובנוסף - הוא יכול לאפשר לילדים שונים להביא לידי ביטוי יכולות וכישורים חדשים שאינם רק מהתחום האקדמי ובכך לחזק את הערכתם וביטחונם העצמי.

אמא של ד.

למרות שד. סירבה להשתתף ב"הצגה" באמפי בסיום שנת הלימודים, הרי שבבית הפגינה את כישוריה בשליטה בצלחת הסינית אותה רכשה.

לדעתי טוב שיש קורס מעין זה... כי זה נותן לילדים המחווננים לגיטימציה ואפשרות לעסוק במשהו אחר, שונה, שלא בהכרח מפעיל רק את השכל אלא עובד על פתוח של מוטוריקה, קואורדינציה, קשר עין יד, ובכלל כיון בניסיונות והנאה כפולה כשבסוף יש גם שליטה במכשירים.

אמא של נ.

לא רק שנ. שיחק באביזרים בבית הוא הדביק כמה משכניו ואחיו להתנסות יחד איתו. העיסוק באומנות הקרקס תרם לו בתפיסת עצמו כמסוגל להתמודד עם משימות פיסיות שדורשות קואורדינציה, הוא למד לנסות גם כשלא מצליחים בפעם הראשונה, והוא למד שהתמדה עוזרת להצליח. מה גם שבתור ביישן שנמנע מלהופיע בהצגות, טקסים ומול קהל יחד עם הדיאבלו הוא מוכן להופיע ולהדגים גם לזרים....

אמא של א.

א. רכש אביזרים והשתמש בהם גם בבית ובמקומות אחרים בשעות הפנאי. באחת מהחופשות שלנו הוא בילה יומיים רצופים במשחק ואימון, מלבד ההנאה (שעבורי היא מרכיב חשוב ביותר) הקורס מפתח את הקואורדינציה ובמקרה של א. גם את הביטחון. א. (כמו ילדים מחווננים אחרים) מבלה זמן רב בפעילות מול מחשב או משחקים אלקטרוניים אחרים. המשחק, יחד עם חברים נוספים מעשיר את הפעילות בחוץ, בעל משמעות חברתית, ונותן לו חיזוק בתחום בו הוא זקוק לתמיכה.

הורים של נ.

הקורס תרם לו בהיבט של הצלחה במיומנות שאין לו באופן טבעי, ושנראית מהצד בלתי מושגת. המשמעות העיקרית היא התמודדות מול חולשות בסביבה תומכת, ויציאה מאזור הנוחות שלו שהיא ספרים וחומר עיוני. למעשה, הקורס הזה היה אהוב יותר מ"חשיבה מתמטית" למרות שעל פניו היה מצופה שיהיה להיפך. מבחינתנו כהורים, היתה לקורס תרומה משמעותית ביותר לנו. ואנחנו מרוצים מאד מהכנסתו למערך השיעורים.

אמא של ה.

השתתפות בקורס נתנה לו חוויה של הנאה והצלחה מעיסוק פיסית. אני מאד בעד קיום הקורס לילדים מחווננים, מאפשר להם לגלות או לפתח גם את הפן הגופני ולא רק את היכולות של הראש.